

Engels en de moderne vreemde talen (mvt)

Met dit visiedocument geeft de vakvereniging uitvoering aan de opdracht van de staatssecretaris (Kamerbrief Tweede Kamer, vergaderjaar 2016–2017, 31 293, nr. 376)

Inhoud

Vooraf.....	2
Visie.....	2
Opzet.....	3
Totstandkoming.....	3
Inleiding. Wat zijn de belangrijkste (vakinhoudelijke) karakteristieken van het leergebied?	4
Wat is de gewenste positie van het leergebied over tien jaar?	5
Wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen in het leergebied in relatie tot het curriculum binnen nu en 10 jaar?.....	6
Vernieuwde Tweede Fase	6
VMBO	6
Europees Referentiekader (ERK).....	7
Ontwikkelingen in talige input.....	7
Welke talige input kiezen?	7
De positie van het leergebied over tien jaar.....	8
Engels vanaf de basisschool	8
De andere moderne vreemde talen.....	9
Keuze pas aan het eind van de basisvorming.....	9
Samenhang.....	10
Interculturele competenties ontwikkelen.....	10
Taalbewustzijn	10
Taalkunde	10
Cultuur en literatuur	11
Digitale geletterdheid.....	12
Doorstroming (doorlopende leerlijnen)	13
Knelpunt 1 Engels van de basisschool naar het vo	13
Opleidingsniveau basisschoollerares voor Engels.....	13
Knelpunt 2 Overgang van voortgezet onderwijs naar hoger onderwijs	13

Knelpunt 3 Van vmbo naar havo 4 en mbo	14
Doorstroming bij de andere vreemde talen.....	14
Tenslotte	15
Bibliografie gerangschikt naar onderwerp	16
Bijlage 1	18
Huidige niveaudoelstellingen	18
Engels	18
Duits	18
Frans en Spaans	18
Russisch	19
Bijlage 2	20
Niveaudoelstellingen voor het nieuwe curriculum	20
Engels	20
Duits, Frans en Spaans	20

Vooraf

Volgens de statuten van de Vereniging van Leraren in levende talen (VLLT) heeft de vereniging ten doel om de studie van de levende talen te bevorderen en de belangen van de leraren in levende talen te behartigen. Derhalve was het bestuur van de vereniging verheugd de opdracht te krijgen van de coördinatiegroep Curriculum.nu een visiestuk te schrijven en dat dit door het ontwikkelteam Engels/mvt gebruikt wordt als leidraad bij het ontwerpen van de bouwstenen voor een nieuw curriculum.

Visie

Het voorliggende stuk beschrijft eerst de visie van de VLLT op taalonderwijs in het algemeen en spitst zich daarna toe op het opdrachtgebied, te weten: focus op primair en voortgezet onderwijs. Het (voorbereidend) beroepsonderwijs is buiten de opdracht gebleven, maar als de samenhang dat eist, zal in dit stuk het (voorbereidend) beroepsonderwijs wel aan de orde komen.

Waarom vindt Levende Talen het leren van vreemde talen belangrijk en moeten vreemde talen in het curriculum een plek hebben? Bij het vreemdetalenonderwijs leren leerlingen niet alleen nieuwe taalvaardigheden, zij krijgen daarmee ook toegang tot de cultuur van andere taalgebieden en worden taalbewuste burgers. De ontwikkeling van taalvaardigheid is daarmee zowel doel als middel van het talenonderwijs. Gestreefd wordt de leerling kennis van en begrip voor ‘de ander’ bij te brengen, wat zowel in onze multiculturele en meertalige samenleving als buiten onze landsgrenzen in te zetten is. Talen en identiteit maken onmiskenbaar onderdeel uit van onze multiculturele samenleving (Van Avermaet, 2015). In de mvt-lessen worden leerlingen daarnaast voorbereid op hun rol als Europese en wereldburgers. Op de vraag hoe het leerplan uit te voeren is gaat dit stuk verderop in.

Levende Talen vindt dat in het voortgezet onderwijs een zo breed mogelijk pakket vreemde talen aangeboden moet kunnen worden en weet zich gesteund door wetgeving en verdragen (Inrichtingsbesluit W.V.O en het Verdrag van Lissabon).

Opzet

Met de opbouw van voorliggende visietekst volgen we het aangeleverde format van de coördinatiegroep.

Onze visie stoelt op drie elementen: *wat*, *waarom* en *hoe*. Na de inleiding somt het eerste hoofdstuk op wat binnen tien jaar bereikt moet zijn, het *wat*. Het tweede hoofdstuk beschrijft *waarom* volgens ons veranderingen gewenst zijn. De volgende hoofdstukken gaan in op doorstroming, samenhang en ICT; daar komen ook de didactische elementen aan de orde, het *hoe*.

Totstandkoming

Dit visiestuk is tot stand gekomen onder verantwoordelijkheid van het bestuur van Levende Talen met medewerking van leraren¹, lerarenopleiders² en input van het Meesterschapsteam MVT. Leden van de vereniging hebben tijdens een extra algemene vergadering waardevolle bijdragen geleverd aan opzet en inhoud. Er is in dit document vanaf de start samengewerkt met de opstellers van het visiestuk Nederlands.

¹ Een leraar Frans, lid van de visiegroep Buurtalen

² Louise Taylor, voorzitter Vedocep en opleider lerarenopleiding Engels HvA en Marjon Tammenga-Helmantel, lid Meesterschapsteam MVT en opleider Duits RUG

Inleiding. Wat zijn de belangrijkste (vakinhoudelijke) karakteristieken van het leergebied?

Het leergebied moderne vreemde talen omvat die talen die voor de Nederlandse leerling in de regel niet in zijn omgeving gesproken worden. Binnen het Nederlandse po/vo is gekozen voor de volgende vreemde talen: Engels, Frans, Duits, Spaans, Italiaans, Russisch, Arabisch, Turks, Chinees, Fries in Friesland en Nederlandse gebarentaal (NGT). Een vreemde taal heeft zowel een talige als een culturele component.

Voor de vreemde talen geldt wat ook voor Nederlands geldt, namelijk dat zij zich in het onderwijs laten opdelen in:

1. Taal als instrument voor communicatie met de vaardigheden leesvaardigheid, luister- en kijkvaardigheid, gespreksvaardigheid, spreekvaardigheid en schrijfvaardigheid.
2. Taal als inhoud: cultuur van het taalgebied dat bestudeerd wordt inclusief cultuuruitingen als literatuur en film; en, nu nog niet in de eindtermen, taalkunde.

Aparte aandacht dient uit te gaan naar 'vaktaal' zoals die aangeleerd wordt bij het leren van een vak of beroep, met een eigen corpus (vooral van belang bij het vaststellen van het curriculum vmbo/bb en kb en mbo).

Wat is de gewenste positie van het leergebied over tien jaar?

Bij het formuleren van de punten hieronder (ten behoeve van het ontwikkelteam) gaat Levende Talen uit van de wens van gelijktijdige besluitvorming in de Tweede Kamer. Zonder wettelijke basis heeft invoering van het nieuwe curriculum weinig kans van slagen.

- Het Europees Referentiekader (ERK) wordt formeel erkend door het ministerie van OCW bij het ingaan van het nieuwe curriculum en gaat voortaan gelden als leidraad bij het vastleggen van de gewenste taalniveaus in de kerndoelen en eindtermen.
- Het ERK-taalniveau van vreemdetaldocenten dient twee niveaus hoger te liggen dan dat van hun leerlingen.
- Bij toepassing op schoolniveau van het ERK wordt gebruik gemaakt van de door SLO ontwikkelde *Taalprofielen* (gevalideerd door de Raad van Europa), omdat hier per niveau en per taalgebruikssituatie praktische voorbeelden worden gegeven.
- Wat over tien jaar wel zeker lijkt is de positie van Engels als *lingua franca* in de wereld; het is nu al kernvak in het voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs. Dat verplicht het Nederlandse onderwijs tot een goed omschreven en haalbare doorlopende leerlijn po-vo-vervolgonderwijs. Daarbij moet de toename van tweetalig onderwijs en het gebruik van het Engels in de vervolgopleidingen meegenomen worden (bijvoorbeeld door differentiatie in de output mogelijk te maken).
- Voor de andere vreemde talen geldt dat wat in het huidige inrichtingsbesluit geregeld is voor de onderbouw, namelijk het aanbieden van twee andere vreemde talen naast Engels in havo/vwo en het aanbieden van één andere vreemde taal naast Engels in vmbo, gehandhaafd moet worden. De studiebelasting die in de Tweede Fase voor de examenvakken in de syllabi is vastgelegd zal ook voor de onderbouw bepaald moeten worden, bij voorkeur in een concrete tabel van klokuren. Het ministerie van OCW dient erop toe te zien dat scholen zich houden aan het aantal voorgeschreven studiebelastinguren.
- De leerling wordt zowel taalvaardig als intercultureel vaardig door het aangeboden mvt-onderwijs; beide componenten worden opgenomen in de kerndoelen en eindtermen.
- De kerndoelen en eindtermen worden specifiekier gedefinieerd (zowel voor de talige als de culturele component). De verschillende taalvaardigheden in het vo worden even zwaar gewogen.
- De eindexamens worden aangepast. In het centrale deel worden twee nog nader vast te stellen vaardigheden geëxamineerd. De eigen docent kijkt niet als eerste het centraal examen na.
- Er wordt minder aandacht besteed aan aanleren van *toetsvaardigheid*. De toetsing moet van dien aard zijn dat de leerling niet alleen *toetsvaardig* gemaakt wordt maar vooral *taalvaardig*. Examens zouden zoveel mogelijk authentieke taaltaken moeten bevatten.
- Evalueren beweegt richting *learning-oriented assessment*, of anders gezegd: naast summatief toetsen wordt formatief toetsen opgenomen in het curriculum, zodat het leerproces van de leerling voorop staat. Te denken valt aan een taalportfolio, zoals het Europees Taalportfolio.
- Er komen richtlijnen voor het schoolexamen (ontwerp, niveau en correctie), waarbij de streefniveaus zoals ontwikkeld door SLO (Handreiking) leidend zijn. De schoolexamentoetsen worden in gezamenlijkheid nagekeken.
- Speciale aandacht behoeft de status van Nederlandse gebarentaal (NGT) die voor een deel van de Nederlandse bevolking de moedertaal is.
- Bij het nieuwe curriculum zorgt de overheid voor een passende vergoeding voor de examinatoren.

Wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen in het leergebied in relatie tot het curriculum binnen nu en 10 jaar?

Een blik naar voren is alleen mogelijk met het recente verleden in het achterhoofd. Twee ontwikkelingen van de laatste tien jaar moeten bijgesteld worden en zichtbaar worden in het nieuwe curriculum, vindt Levende Talen.

Vernieuwde Tweede Fase

Tien jaar geleden, vanaf 2007, liet men met de vernieuwde Tweede Fase de teugels vieren met 'geglobaliseerde' eindtermen en afschaffing van voorschriften en richtlijnen, onder het motto 'geef het onderwijs terug aan de professionals'. Daarbij was onduidelijk wie bedoeld werden: de docenten of de schoolleidingen. Uit onderzoek van Levende Talen (Canton et al., 2013) bleek dat deze grotere beleidsvrijheid bij scholen en vaksecties tot gevolg had dat ook de talendocenten (onder andere bij toetsing en in de schoolexamens) hiervan gebruik maakten en er zodoende verschillen in kwaliteit en resultaten tussen scholen zijn ontstaan. Levende Talen heeft deze gevolgen gesignaleerd en bekritiseerd in het onderzoek. Een van de conclusies was een pleidooi voor duidelijkere kerndoelen en eindtermen; de teugels weer aanhalen dus!

VMBO

Het oprichten van het vmbo is in de ogen van velen een waardedaling in vergelijking met de mavo, zeker toen stapelen en opstromen door de bezuinigingen in 2008 organisatorisch en financieel moeilijker werden gemaakt. Voortaan moesten vmbo-gediplomeerden hun opleiding bij voorkeur vervolgen op een beroepsopleiding. Vooral de verschillende richtingen binnen het vmbo maken een eenvoudige oplossing lastig. De situatie is complex om meerdere redenen. De hoogste niveaus gt/tl moeten volgens onze visie de mogelijkheid bieden van een overstap naar havo 4. Daar moet het leerplan en bijbehorend examen op worden aangepast. Bij bb/kb moet veel meer dan tot nu toe rekening gehouden worden met het feit dat het vooral om een voorbereiding op een beroep gaat: leerplan en examen moeten concreter, minder algemeen vormend. Het systeem van niveau-aanduidingen voor (Nederlandse) taal van Meijerink voor bb/kb zou moeten worden vervangen door de niveaubeschrijvingen van het Europees Referentiekader (ERK) dat in tegenstelling tot Meijerink een onderscheid maakt tussen de verschillende taalvaardigheden, wat voor de beroepskolom zowel haalbaar als wenselijk lijkt. Niet alle beroepen hebben immers dezelfde taalvaardigheden nodig. Voorheen gebeurde dit al in de kwalificatiedossiers.

De visie van Levende Talen is dat in het nieuwe curriculum stapelen, overstappen naar h4 of v5 na het behalen van het diploma, weer makkelijker moet kunnen, zoals ook de Onderwijsraad in 2014 adviseerde. Een praktisch punt is dan wel om te zorgen dat het vakkenaanbod in onder- en bovenbouw van dien aard is dat er bij de overgang naar h4 en v5 geen vakken ontbreken. Daar komt bij dat voor het nieuwe curriculum onderzocht zal moeten worden of de oude profielen houdbaar zijn.

Naast de bovenstaande zaken die hersteld dienen te worden zijn er ook enkele nieuwe zaken waarmee in een nieuw curriculum rekening dient te worden gehouden.

Europees Referentiekader (ERK)

Vanuit de hierboven beschreven ervaringen moet een flinke verbouwing van het leerplan welhaast een aantrekkelijke exercitie lijken. Een essentiële randvoorwaarde is daarbij dat het Europees Referentiekader (ERK) door het ministerie van OCW erkend wordt als beschrijving en meetinstrument van taalniveaus. Op de eindlijst zouden de bereikte resultaten bij vreemde talen weergegeven moeten worden met een ERK-niveau-aanduidingen per taalvaardigheid.

Naar verwachting zal een formele verankering van het ERK drie effecten hebben. Ten eerste zal het leiden tot duidelijkere doelen en leerlijnen (Fasoglio, 2009). Ten tweede leidt dit tot vergelijkingsmogelijkheden, zowel tussen scholen (b.v. in schoolexamens) maar ook met de (eisen van de) internationale certificaten, zeker als de vaardigheden gelijkwaardig gewaardeerd en gewogen zullen worden, zoals dat thans al het geval is bij de examens van *Anglia, Cambridge, DELE, DELF* en de toetsen van het *Goethe Institut*. Ten derde zal het waarschijnlijk leiden tot transparantie; een ERK-aanduiding op de eindlijst zal buiten Nederland beter te duiden zijn dan enkel een cijfer op het eindexamen.

Ontwikkelingen in talige input

Er doen zich voortdurend veranderingen voor waarmee in het moderne vreemde talen (mvt)-onderwijs rekening moet worden gehouden en die keuzes stellen aan docenten, leergangauteurs en curriculumontwikkelaars. Wij noemen er hier twee wat betreft talige input.

Docenten merken dat de invloed van de taal niet ophoudt bij het hek van het schoolplein. Leerlingen van alle school- en onderwijstypen worden buiten school blootgesteld aan doeltalige input via (sociale) media, persoonlijke contacten en ICT. Daarnaast is er een toenemende groep leerlingen met een niet-Nederlandse taalachtergrond. Het betreft meertalige kinderen van wie L1 de doeltaal is of die als thuistaal een taal buiten het leerdomein spreken. Daaruit vloeien nieuwe leerbehoeftes voort, die vragen om maatwerk, gepersonaliseerd leren en differentiatie.

Het ontwikkelteam moet nadenken over de vraag hoe deze differentiatie vorm moet krijgen en hoe meertalige/anderstalige leerlingen hun kennis en vaardigheden benutten in het mvt-onderwijs en/of een passende leerroute krijgen.

Welke talige input kiezen?

Naast keuzes aangaande differentiatie moeten keuzes gemaakt worden wat betreft de aan te bieden talige input: kiezen voor snel evoluerende taal of voor een meer formele, behoudende insteek? Kiezen voor gesproken of geschreven taalinput? Zich richten op een beperkt deel van het taalgebied of juist inzetten op de taalvariatie binnen het taalgebied? Levende Talen heeft een voorkeur voor de pluriculturele en plurilinguïstische benadering als uitgangspunt en vindt dat zowel formele als informele taal een plek hebben in het curriculum. Scholen kunnen en mogen niet de belevingswereld van de kinderen en de modernisering van de maatschappij en daarbij behorende taal/talen negeren, maar moeten die juist de school binnenhalen.

De positie van het leergebied over tien jaar

Engels vanaf de basisschool

Op de vraag wat de gewenste positie van het leergebied over tien jaar zal zijn kan het antwoord voor alle talen niet gelijklopend zijn. De leerlijn Engels zal duidelijker moeten worden gedefinieerd, vanaf het basisonderwijs tot en met het vervolgonderwijs na het vo, met de gewenste vaardigheden en niveaus die het beroepsonderwijs en het hoger en universitair onderwijs vragen. Dit kan door middel van heldere doelen en eindniveaus per fase/klas vast te leggen waarbij de specifieke invulling nog per school kan verschillen. Leerlingen komen vroeg in aanraking met het Engels, voornamelijk vanwege digitale contacten en komen vaak het basisonderwijs al binnen met enige voorkennis. Het is van belang dat er in het basisonderwijs voldoende wordt gewerkt aan het opbouwen van vertrouwen en verminderen van taalangst, opdat de leerlingen zich thuis kunnen voelen in de mondiale samenleving waarin het Engels steeds vaker als tweede taal wordt gesproken.

Het vroeg leren van een vreemde taal is uit verschillende onderzoeken (de Graaff, 2015, Naber Lowie, 2012) niet nadelig gebleken voor de ontwikkeling van de moedertaal. Ook leerlingen voor wie het Nederlands niet de moedertaal is lijken geen hinder te ervaren van het vroeg leren van Engels. Het vroeg leren van een vreemde taal gebeurt voornamelijk spelenderwijs, dat is beter voor de cognitieve en psychologische ontwikkeling van leerlingen en er is minder kans dat de leerlingen spreekangst ontwikkelen.

In het primair onderwijs ligt de focus voornamelijk op spreek- en gespreksvaardigheid. In het voortgezet onderwijs horen alle vaardigheden evenredig aan bod te komen in een duidelijk communicatief curriculum gericht op Engels als *lingua franca* en niet specifiek gericht op een bepaald taalgebied.

De ontwikkelgroep moet bij het opbouwen van een curriculum en het opstellen van een leerlijn Engels rekening houden met een aantal zaken:

- de verschillende varianten in het po (vvto, vervroegd Eibo, regulier Eibo en tpo)
- de optie van tweetalig onderwijs Nederlands – Engels in het vo
- het toenemend gebruik van Engels in het vervolgonderwijs Dit laatste zal havo- en vwo-scholen dwingen hun leerplan aan te passen voor een betere aansluiting (Beeker, 2009).

Omdat Engels ook in het mbo belangrijker is geworden (kernvak), moeten vmbo-scholen meer aandacht aan de aansluiting hierop besteden.

Door de aandacht van Engels in het po, vo en ho zal er steeds meer aandacht komen voor *Content and Language Integrated Learning (CLIL)* en zal Engels niet alleen het domein zijn van de taaldocenten. Hierdoor zullen steeds meer docenten taal- en CLIL-vaardig moeten worden en zal de sectie Engels zich meer richten op een ondersteunings- en adviesfunctie en zal er in de bovenbouw meer tijd vrijgemaakt kunnen worden voor verdieping.

De andere moderne vreemde talen

Voor de andere vreemde talen zal de focus op een vo-leerlijn liggen, waarbij voor Duits, Frans en Spaans ook de aansluiting naar middelbaar en hoger beroepsonderwijs meegenomen dient te worden, evenals de minimumeisen van de lerarenopleidingen.

Voor de onderlinge (handels-)betrekkingen zal kennis van de Europese continentale talen belangrijk blijven. Die contacten (zowel online als fysiek) zijn er zowel binnen als buiten de EU en zullen niet snel verdwijnen. Europa is in historisch, geografisch, economisch, sociaal en cultureel opzicht van groot belang voor Nederland en het nieuwe curriculum dient dit te weerspiegelen. Wederzijds begrip en behoud van de culturele verworvenheden uit de verschillende taalgebieden van Europa is alleen mogelijk als er voldoende aandacht blijft bestaan voor het aanleren van andere moderne vreemde talen naast Engels.

De EU bepleit kennis van twee vreemde talen naast de moedertaal (Verdrag van Lissabon). Daarom moeten twee vreemde talen naast Engels in de onderbouw havo/vwo en een vreemde taal naast Engels in de onderbouw vmbo behouden blijven en versterkt in een minimum uren tabel. "Verder moet in het leerplan verplicht worden dat h/v scholen naast Engels de mogelijkheid bieden tot examen doen in een tweede vreemde taal als eindexamenvak, ongeacht het gekozen profiel" (standpunt van de visiegroep buurtalen van Levende Talen).

Los van het nieuw te ontwikkelen leerplan merken wij op dat het verstandig is om de taal van nieuwkomers niet te negeren. Immers, de moedertaal is het fundament voor verdere taalontwikkeling.

Keuze pas aan het eind van de basisvorming

Levende Talen is van mening dat leerlingen pas na een basis van goed en intensief taalonderwijs een verantwoorde keuze kunnen maken tussen de verschillende talen. Wij vinden het onverstandig dat leerlingen soms al in de brugklas keuzes tussen vreemde de talen moeten maken. Levende Talen pleit er daarom voor dat dit pas gebeurt aan het eind van de basisvorming wanneer leerlingen voldoende onderwijs hebben gehad in de betreffende talen. Een deel van de leerlingen stopt aan het eind van de basisvorming met het leren van een vreemde taal naast Engels, ook die leerlingen moeten aan het eind van de basisvorming een duidelijk ERK-niveau en functioneel taalgebruik geleerd hebben dat zij de rest van hun leven kunnen gebruiken in hun contacten met doeltaalsprekers.

Samenhang

Levende Talen staat voor een mvt-leergebied waarin de schooltalen meer motivatie en uitdaging bieden: een hoger talig niveau (te meten in ERK-termen) en inhoudelijke voeding (cultureel en taalkundig). Dit kan volgens Levende Talen bereikt worden door samenhang, zowel tussen vakken binnen het mvt-leergebied als tussen vakken daarbuiten. Binnen het leergebied kan samenhang worden bereikt door gezamenlijke keuzes in didactische aanpak, b.v. wat betreft doeltaalinzet en CLIL-didactiek, maar ook door afstemming van culturele en taalkundige inhouden binnen het leergebied en gedeelde aandacht voor taalbewustzijn. Samenhang met vakken buiten het leergebied is mogelijk door vakoverstijgende projecten, uitwisseling of internationalisering. Hieronder worden enkele voorbeelden nader toegelicht.

Interculturele competenties ontwikkelen

In het nieuwe curriculum moet aandacht komen voor het ontwikkelen van *interculturele competenties* waarbij extra aandacht is voor Europees en wereldburgerschap, dit in samenwerking met leergebieden. Levende Talen raadt aan om de interculturele componenten in samenwerking met het ontwikkelteam burgerschap te ontwerpen. Vanuit de talen is er al veel ervaring met internationalisering, bijvoorbeeld door uitwisselingsprogramma's van Nuffic (fysiek dan wel digitaal) of door scholen zelf georganiseerd. Internationaliseringsprojecten kunnen volgens Levende Talen verbeterd worden als daar automatisch het taalonderwijs bij wordt betrokken; taaldocenten kunnen de mogelijkheden die een bezoek aan het buitenland bieden voor authentieke taaltaken dan beter benutten.

De Onderwijsraad bracht in 2016 het rapport *Internationaliseren met ambitie* uit met adviezen om internationalisering een plek te geven in het curriculum. Levende Talen onderschrijft dit standpunt en vraagt de ontwikkelteams de adviezen uit dit rapport te volgen.

Voor meer informatie verwijzen wij naar Europese publicaties (bibliografie).

Taalbewustzijn

Levende Talen is er voorstander van dat er in het nieuwe curriculum ruimte komt voor taalbewustzijn (*language awareness*). Wij verstaan daaronder begrip van het verschijnsel taal en leren hoe je een taal leert. Leerlingen krijgen inzicht hoe taalstructuren werken. In het leerplan zouden de volgende elementen kunnen staan:

- Wat is taal?
- Waar komt mensentaal vandaan?
- Welke verschillende verschijningsvormen van taal ken je?
- Overeenkomsten tussen talen
- Hoe leer je (het best) een vreemde taal?

Taalkunde

Aansluitend op taalbewustzijn moet taalkunde opgenomen worden in de nieuwe kerndoelen en eindtermen met als elementen, bijvoorbeeld:

- taalvariatie per regio
- vergelijking tussen talen
- taalcontact (d.w.z. de invloed van talen op elkaar)

- de ontwikkeling van de taal in de tijd.

Cultuur en literatuur

In het nieuwe curriculum ligt samenwerking met andere vakken, zowel binnen als buiten het leergebied voor de hand als het gaat om cultuuruitingen als films, theater en literatuur. Levende Talen raadt het ontwikkelteam aan op dit gebied samenwerking te zoeken met het OT Nederlands en dat van Kunst en Cultuur.

Binnen het vak moet er een balans zijn tussen vaardigheden, communicatie en cultuur en literatuur. Het al dan niet klassikaal lezen van fictie en literatuur staat niet alleen ten dienste van het ontwikkelen van taalvaardigheid, maar draagt ook bij aan persoonlijkheidsvorming en biedt inzicht in de cultuur van het taalgebied. Doel moet zijn dat leerlingen aan het eind van het voortgezet onderwijs een analytische en interpreterende houding hebben ontwikkeld ten opzichte van literaire teksten en andere cultuurproducten waarmee zij in hun leven geconfronteerd worden (Witte, 2008).

Digitale geletterdheid

Het internet is een open poort naar de hele wereld waar de leerling lezend, luisterend en kijkend maar ook communicerend op verkenning gaat. Het is een aansprekende manier om de doeltaal(cultuur) in authentieke vorm het klaslokaal binnen te krijgen en om de realiteit van de wereld waarin de leerlingen zich begeven en waarvoor ze hun taalkennis moeten kunnen toepassen daadwerkelijk te laten zien en ervaren. Lezen en vinden van informatie via internet valt binnen leesvaardigheid en luisteren kan via online info kanalen. Online geletterdheid zal ontwikkeld moeten worden bij alle vakken; dat kan niet alleen in het nieuwe leergebied ict. Zo moeten leerlingen leren op een efficiënte manier om te gaan met zoeken, interpreteren en lezen. Ook moeten zij leren kritisch om te gaan met de verkregen informatie (bijvoorbeeld onderscheiden van *nep*- en echt nieuws). Voor vreemdetaaldocenten is hier ook een rol weggelegd. Zo kunnen zij bijvoorbeeld zoekopdrachten als leesopdracht opgeven. Daarbij wordt niet alleen de tekstinterpretatie maar ook de snelheid en effectiviteit bij het zoeken van informatiebronnen gewaardeerd en ontstaat er vanzelf een overschrijding van vakgrenzen.

Digitale hulpmiddelen ter ondersteuning van het taalvaardigheidsproces zijn er in overvloed. Wij wijzen op leerprogramma's die zijn afgestemd op individuele leerroutes, programma's met *virtual reality* waar leerlingen in de doeltaal door bij voorbeeld het Central Park dwalen met een zoekopdracht, op *collaborative learning* en zo meer. Uitgevers zullen de komende 10 jaar hun leerboeken ook in deze richting veranderen in online leerprogramma's met adaptieve software.

Doorstroming (doorlopende leerlijnen)

Wij zien drie knelpunten die ten behoeve van betere doorstroming in het nieuwe curriculum aangepakt moeten worden; twee bij de overgang naar een ander schooltype en een bij het (voorbereidend) beroepsonderwijs.

Knelpunt 1 Engels van de basisschool naar het vo

Het knelpunt van de overgang van de basisschool naar de brugklas bij Engels moet opgelost worden door, vergelijkbaar met Nederlands, een verplicht eindniveau vast te stellen met duidelijke kerndoelen, gecombineerd met een gegarandeerd minimum aantal lessen in de basisschool. De kerndoelen moeten voortaan niet meer in termen van po, vo en ho op aparte sites worden vermeld maar op één plek, opdat zowel po-, vo-, mbo- als hbo- (en wo-) docenten ze kunnen inzien zonder al te veel zoekwerk en om de doorloop te benadrukken.

Met een verplicht eindniveau Engels voor het po zal er geen eind komen aan verschillen tussen basisscholen, maar de verschillen worden naar verwachting minder groot. Bovendien zal er een basis bereikt zijn waarop het vervolgonderwijs kan terugvallen.

Opleidingsniveau basisschoollerares voor Engels

Een belangrijk aandachtspunt is de opleiding van basisschoollerares. Pabo-geïndiceerden hebben vaak erg weinig bijeenkomsten Engels gehad op hun initiële opleiding die vooral gefocust is op didactiek en niet op de eigen vaardigheid; zij hebben weinig tot geen eigen taalvaardigheidslessen geëxperimenteerd bovenop wat ze aan het einde van hun vooropleiding (voornamelijk mbo en havo) hebben gehad. Zij kennen de basis van lesgeven in het Engels aan jonge kinderen. Basisschoolleerkrachten zijn vertrouwd met vakoverstijgende onderwerpen/projecten die zich voor toepassing van CLIL kunnen lenen. Aandacht voor de eigen taalvaardigheid blijft echter wezenlijk achter en dat baart ons zorgen. In de nieuwe kennisbasis Engels voor de Pabo (nog niet officieel goedgekeurd) wordt gevraagd om een minimumniveau voor de pabo-afgestudeerden: ze moeten minimaal een B2-niveau hebben voor spreek- en gespreksvaardigheid, met nadruk op *Classroom English*. Dit wordt vastgelegd in een erkende toets. Veel vto-leerlingen lijken nu te eindigen op niveau B1. Er vanuit gaande dat de leerkracht moet beschikken over een ERK-niveau dat minimaal 2 niveaus hoger ligt dan dat van de leerlingen, is hier dus minimaal niveau C1 voor spreek- en gespreksvaardigheid nodig. Om hieraan te kunnen voldoen, zou per school een gespecialiseerde leerkracht/coördinator Engels aangesteld moeten worden die tevens de contacten met het vo onderhoudt en de doorlopende leerlijn bewaakt. Om dit te bereiken moet er een stevig keuzeprofiel worden aangeboden op alle Pabo's aan leerkrachten die als gespecialiseerde leerkracht/coördinator Engels in het po aan de slag willen.

Knelpunt 2 Overgang van voortgezet onderwijs naar hoger onderwijs

Een tweede knelpunt betreft de overgang naar hbo en wo. Als gevolg van de eenzijdige aandacht voor de leestoets van het centraal examen zijn de andere vaardigheden vaak onvoldoende getraind om mee te komen bij de vervolgopleidingen (Beeker, 2009). Het vo moet daarom inzetten op hogere taalvaardigheidsniveaus van haar leerlingen en voor alle vaardigheden.

Voor alle tweedegraads mvt-lerarenopleidingen geldt dat er een minimum taalniveau in de vreemde taal als toelatingseis moet komen en voor alle vaardigheden. Het resultaat moet immers zijn minstens twee niveaus boven het eindexamenniveau van de klassen waarvoor men bevoegd is.

Hetzelfde moet ook gelden voor zij-instromers en pabodocenten die bekwaam worden gemaakt voor het geven van lessen in de onderbouw van vmbo.

Een punt van zorg betreft het bevoegd verklaren van Pabo-afgestudeerden voor lessen Engels in de onderbouw van het vmbo bb/kb. Deze docenten hebben geen specifieke kennis opgedaan op de Pabo met betrekking tot het ERK, de kerndoelen onderbouw en het werken in beroepsgericht onderwijs. Levende Talen heeft zorgen over het taalvaardigheidsniveau en de didactische vaardigheden van deze groepen docenten.

Knelpunt 3 Van vmbo naar havo 4 en mbo

Een derde belangrijk knelpunt voor de moderne vreemde talen ligt bij de doorstroming van vmbo naar havo 4 en van havo naar vwo 5. We verwijzen hiervoor naar p. 6.

Doorstroming bij de andere vreemde talen

Hoewel Duits en Frans geen permanente plek hebben in het curriculum van het primair onderwijs, is het voor basisscholen sinds 2006 wel mogelijk om Duits en Frans aan te bieden. Vooral in de grensregio's of op internationale scholen gebeurt dit. Het kan dus zijn dat leerlingen al voorkennis hebben. Dit geldt eveneens voor *native speakers* van de vreemde talen die op school aangeboden worden. Leerlingen die met voorkennis vanuit hun thuistaal binnenkomen vragen om een gedifferentieerde aanpak. Het ontwikkelteam moet nadenken over een aanbod voor hen waarin zij onafhankelijk van hun schoolniveau een voor hen hoogst haalbaar ERK-niveau kunnen bereiken.

Tenslotte

“There can be no curriculum change without teacher change”. Bij het schrijven van deze visie zijn wij uitgegaan van de huidige inrichting van het onderwijs aangevuld met het geamendeerde wetsvoorstel Curriculum2032 dat in juni door de Tweede Kamer is aangenomen. Dat wil zeggen met behoud van het Inrichtingsbesluit dat bepaalt dat twee vreemde talen naast Engels in de onderbouw van havo/vwo verplicht zijn en een vreemde taal naast Engels in de onderbouw vmbo. De oorspronkelijke gedachte *“meer van minder”* is niet meer aan de orde. Het werk van de ontwikkelgroep Engels/mvt zal dus vooral gericht zijn op verbetering van inhoudelijke invulling en uitvoering van het leergebied, samenhang, doorstroming, integratie van ict en natuurlijk inhoudelijke verdieping van het vak.

Curriculum.nu gaat bouwen aan een vernieuwd curriculum waarvoor we het OT dit document meegeven. Wij wijzen daarbij op de randvoorwaarden om onderwijsvernieuwingen succesvol door te voeren; docenten hebben ondersteuning nodig bij de praktische uitvoering in de vorm van opleiding, nascholing en materiaal dat de (nieuwe) didactische keuzes en inhouden ondersteunt. Het ontwikkelteam Engels/mvt gaat de eerste concrete stappen zetten; Levende Talen wenst hun daarbij veel succes en wijsheid.

Jos Canton, namens het bestuur van Levende Talen

Bibliografie gerangschikt naar onderwerp

Curriculum

Fasoglio, D., & al (2015). *Vakspecifieke trendanalyse MVT*. Enschede: SLO

Fasoglio, D., & al (2015). *Curriculumspiegel MVT*. Enschede: SLO

Curriculumontwerp.slo.nl: tool vol tips en informatie (2017). Enschede: SLO

Kaal, A., & al (2017). *Betekenisvol MVT-onderwijs in Nederland: opvattingen van docenten en opleiders*. Amsterdam: VU

ERK

[Common European Framework of Reference for Languages \(CEFR\) \(2001\)](#). Cambridge: University Press

CEFR (versie 2017) <https://rm.coe.int/common-european-framework-of-reference-for-languages-learning-teaching/168074a4e2>

Language Policy Unit van de Raad van Europa (Straatsburg, 2004). *Europees Taalportfolio*
<https://www.coe.int/en/web/portfolio>

Taalprofielen (2015). Enschede. www.slo.nl/organisatie/recentepublicaties/taalprofielen2015/

Intercultureel onderwijs en internationaliseren

Avermaet van, P. (2015) Waarom zijn we bang voor meertaligheid? *Levende Talen Magazine 2015 (7)* 6-10

Fasoglio, D., & Canton, J. (2009). *Vreemdetalenonderwijs: een (inter)cultureel avontuur?* Enschede: SLO

ECML (European Centre for Modern Languages) (2010). *Un Cadre de Référence pour les Approches Plurielles des Langues et des Cultures Compétences et ressources*. (CARAP). Graz: ECML

Common Framework for Europe Competence (CFEC) (2010), een door de Raad van Europa ontwikkeld instrument, waarmee de docent zelf kan nagaan hoeveel het begrip Europa in zijn les aan de orde komt. Straatsburg: Raad van Europa

Inhoud

Kwakernaak, E. (2017) Cultuur in het vreemdetalenonderwijs: franje of kern?. *Levende Talen Magazine 2017 (7)* 10-14

Tammenga-Helmantel, M., Maijala, M., & Donker, E. (2017). Betekenisvol en uitdagend vreemdetalenonderwijs door talige en culturele variëteit. Een analyse van Nederlandse en Finse leergangen Duits. *Levende Talen Magazine* 104/1, 16-21

Witte, T. (2008). *Het oog van de meester. Een onderzoek naar de literaire ontwikkeling van havo- en vwo-leerlingen in d tweede fase van het voortgezet onderwijs*. Delft: Eburon

Hulshof, H., Kwakernaak, E., & Wilhelm, F., (2015) *Geschiedenis van het talenonderwijs in Nederland*. Groningen: uitgeverij De Passage

Doorstroming Engels

Beeker, A., (2009) Mind the Gap. *Levende Talen Magazine* 2009 (3) 16-19

Graaf de, R. (2015). Vroeg of laat Engels in het basisonderwijs; wat lost het op? *Levende Talen Tijdschrift* 2015 (2) 3-15

Naber, R., Lowie, W. (2012). Hoe vroeger, hoe beter? Een onderzoek naar de effectiviteit van vroeg vreemdetalenonderwijs. *Levende Talen Tijdschrift* 2012 (4) 13-21

Examens

Canton, J., & al (2013). *Effecten op sturing op discrepantie tussen de cijfers van het centraal examen. Onderzoek naar de sturing door scholleiders en de effecten daarvan op het taalonderwijs op havo en vwo en het schoolexamen bij de talen*. Utrecht: Vereniging van Leraren in Levende Talen.

ICT

Corda, A., (1999) *Internet in het talenonderwijs*. Bussum: Coutinho

Daniëls, J., (2014). Digitaal lesmateriaal. *Levende Talen Magazine* 2014 (8) 43-44

Algemeen

Ministerie van OCW. (2009). *Referentiekader taal en rekenen; de referentieniveaus (Meijerink)*. Enschede: SLO

Onderwijsraad (2016). *Internationaliseren met ambitie*

Bijlage 1

Huidige niveaudoelstellingen

Hieronder staan de streefniveaus voor de vaardigheden in schema zoals te vinden in de Handreiking van SLO. In het nieuwe curriculum mvt zal ook opgenomen moeten worden een bepaling over literatuur, (inter)culturele competentie, taalbewustzijn, en taalkunde.

Engels

ERK eindniveaus PO en VO (bron: po Vedocep en vo SLO)

	lezen	luisteren	spreken/gesprekken voeren	schrijven
<i>PO</i>	A1	A1+	A1+	A1(-)
<i>VMBO BB/KB</i>	A2	A2	A2	A1/A2
<i>VMBO g/t</i>	B1	A2/B1	A2	A2/B1
<i>havo</i>	B2	B1	B1	B1
<i>vwo</i>	C1	B2	B2	B2

Duits

ERK eindniveaus VO (bron: SLO)

	lezen	luisteren	spreken/gesprekken voeren	schrijven
<i>VMBO BB/KB</i>	A2	A2	A2	A1/A2
<i>VMBO g/t</i>	B1	A2/B1	A2	A1/A2
<i>havo</i>	B2	B1	B1	A2+
<i>vwo</i>	C1	B2	B2	B1

Frans en Spaans

ERK eindniveaus VO (bron: SLO)

	lezen	luisteren	spreken/gesprekken voeren	schrijven
--	-------	-----------	---------------------------	-----------

<i>VMBO BB/KB</i>	-	A2	A2	A1/A2
<i>VMBO g/t</i>	A2	A2	A2	A1/A2
<i>havo</i>	B1	B1	B1	A2+
<i>vwo</i>	B2	B2	B1+	B1

Russisch

ERK eindniveaus VO (bron: sectiebestuur Russisch Levende Talen)

	lezen	luisteren	spreken/gesprekken voeren	schrijven
<i>havo</i>	B1-	A2-	A2-	A2-
<i>vwo</i>	B1+	A2+	A2+	A2+

Bijlage 2

Niveaudoelstellingen voor het nieuwe curriculum

Hieronder staan alleen de streefniveaus voor de vaardigheden in schema. In het leerplan mvt zal ook opgenomen worden een bepaling over literatuur, (inter)culturele competentie, taalbewustzijn en taalkunde.

Engels

ERK eindniveaus PO en VO

	lezen	luisteren	Spreken/gesprek voeren	schrijven
PO	A1	A1+	A1+	A1(-)
VMBO BB/KB	A2	A2	A2	A2
VMBO g/t	A2	B1	B1	A2
havo	B1	B2	B2	B1
vwo	B2	C1	C1	B2

Duits, Frans en Spaans

De Visiegroep Buurtalen en de sectiebesturen Duits, Frans en Spaans vragen het ontwikkelteam Engels/mvt te onderzoeken welke ERK-niveaus haalbaar zijn in de onderbouw en bovenbouw van het vmbo, havo en vwo. Wij zien graag een versterking van het huidige taalonderwijs en willen inzetten op eindniveau A2 voor vmbo, B1 voor havo en B2 voor vwo zodat er een betere doorlopende leerlijn gecreëerd wordt naar het vervolgonderwijs. Daarnaast moeten bij het bepalen van de ERK-niveaus functioneel taalgebruik en communicatie voorop staan. Wij vinden het dan ook van belang dat er minder nadruk komt te liggen op leesvaardigheid (zoals in de huidige streefniveaus) en meer nadruk op spreken, luisteren en gesprekken voeren. Het belangrijkste doel van ons taalonderwijs is immers dat leerlingen zich in het buitenland verstaanbaar kunnen maken en gesprekken kunnen voeren met doeltaalsprekers.